

EL CATALÀ, LLENGUA DE COHESIÓ D'UNA SOCIETAT PLURILINGÜE

Josep Vallcorba Cot

Llengua i diversitat a l'escola

Només una visió simplista podria reduir el fet lingüístic a un simple fet comunicatiu de transmissió d'informació. Certament, les llengües són per comunicar-nos i entendre'ns però massa sovint no ens acabem d'entendre. I, entre d'altres causes, és perquè les llengües són complexos mecanismes de construcció, d'identificació i de caracterització de la idiosincràsia individual i col·lectiva. És per això que els aspectes de codi i d'estructura són inseparables dels aspectes simbòlics i emocionals. Com deia Paulo Freire: no es pot aprendre a llegir la paraula sense aprendre a llegir la realitat social.

Les llengües són intrínsecament diverses i variables. Des del mite de Babel, llengua vol dir diversitat i la diversitat lingüística mundial, tot i que en recessió, és extraordinàriament gran. Només a Barcelona¹ es parlen més de quaranta llengües. Un estudi municipal detecta la presència de 43 idiomes familiars i 90 països d'origen entre els alumnes de 75 escoles de la ciutat i a Catalunya es parlen unes tres-centes, segons els estudis del Grup GELA²

Tot i que els avenços de la lingüística deixen clar que totes les llengües estudiades fins avui tenen un potencial i grau de complexitat similar, les dinàmiques dominants es caracteritzen per unes polítiques culturals de caràcter uniformitzador que provoquen la desaparició de totes aquelles maneres de parlar, expressar-se, pensar, identificar-se o viure que no s'associïn amb els centres de poder o de prestigi polític, econòmic i cultural.

Un dels grans encerts del sociòleg Z Bauman ha estat fixar el concepte de societat líquida per expressar una dinàmica social on les paraules canvi, mobilitat, provisionalitat, fragilitat, incertesa són un referent quotidià. Vivim en una societat complexa i canviant, amb grans desequilibris i noves formes de desigualtat i de fractura social. Una societat amb moltes amenaces però també amb moltes oportunitats, segurament com mai. Una societat que necessita persones amb altes competències professionals, però també, i sobretot, persones capaces de conviure en pla d'igualtat des del respecte a la diferència per construir nous espais de ciutadania.

A Catalunya tots els temes relacionats amb la llengua tenen un paper cabdal perquè la llengua és un dels nostres trets d'identitat més clars. Si féssim un repàs de la situació sociocultural dels darrers anys, constataríem ràpidament que els temes lingüístics hi són recurrents. Tot i que molts experts d'arreu del món qualifiquen el procés de normalització de la nostra llengua com un miracle sociolingüístic, la seva salut encara es troba en una situació complicada, en general i especialment delicada en alguns territoris, en particular.

La gran protagonista d'aquest esforç col·lectiu ha estat, sens dubte, la ciutadania però hi ha dos grans àmbits institucionals que han tingut, tenen i han de continuar tenint un paper clau: els mitjans de comunicació i l'escola. Un esforç sostingut amb una clara voluntat integradora i un plantejament obert.

De la identitat a la cohesió social

Hi ha un eslògan dels anys 80 que em sembla que resumeix molt bé aquest esperit *Més que mai, un sol poble*. Un eslògan que volia reflectir un plantejament de política lingüística associat a la recuperació de les llibertats democràtiques, coherent amb la revitalització de la llengua pròpia i amb un clar objectiu de país orientat a evitar una fractura social.

Un slògan posterior, situat a la primera dècada del 2000, recollia i actualitzava aquest esperit. *El català llengua comuna*. Després de vint anys, la normalització havia anat perdent força just quan

arribaven al país multitud de persones d'arreu del món amb altres llengües i cultures. Calia, doncs, tornar a incidir en la idea d'inclusió i d'arrelament social, però amb menys càrrega identitària i més orientació a la contrucció de nous espais de ciutadania democràtica. Es reforçava la cohesió social i s'obria la dimensió intercultural i plurilingüe de la llengua.

Estem parlant d'un projecte lingüístic de país fonamentat en la recuperació de la història i la dignitat democràtica i alhora com una resposta positiva a una singular evolució demogràfica secular. Des de Vicens Vives, amb la seva definició de Catalunya com a *gresol de cultures i terra de pas*, fins als actuals estudis demogràfics d'Anna Cabré, amb els seu famós *Sistema Català de Reproducció*, em sembla que hi ha un ampli acord que la immigració, potser no és un dels nostres trets d'identitat, però sí un potent motor social que supera l'àmbit estrictament demogràfic. Sense voler remuntar-nos al llarg de la història, podem dir que la Catalunya contemporània no es pot explicar sense les diverses onades migratòries del segle XX i la darrera de la primera dècada del segle XXI. I no cal ser profeta per gosar dir que així que millori la situació econòmica, aquest procés continuarà.

L'escola, un pilar

Només des d'aquesta perspectiva entendrem els darrers trenta anys de política lingüística que, amb més o menys encert i amb més o menys intensitat, però sempre amb un gran suport social, s'ha fet en aquest país. I repetim-ho: L'escola i els mitjans de comunicació públics n'han estat les parets mestres i per això són el centre de recurrents campanyes corrosives.

Hem anat construint una corporació catalana de mitjans audiovisuals de qualitat i un model d'escola pública, acollidora i inclusiva que estan vivint moments tristos i amenaçadors. Tanmateix, també cal dir que som al llindar d'un nou horitzó i d'un dels reptes més esperançadors.

Tenim, doncs, uns bons fonaments, un bon patrimoni. L'escola ha fet, fa i ha de continuar fent una tasca importantíssima. Però cal tenir present que tot i que l'escola és molt potent no és omnipotent. Hem d'avaluar la seva força i, alhora, la seva fragilitat. En aquests moments tenim una escola que se sent amenaçada no només per una nova llei extemporània, ni pels recursos a la baixa, sinó també per l'excés de requeriments socials, moltes vegades contradictoris, que ha d'encaixar i gestionar en el dia a dia.

B Russell deia que l'escola és la primera línia del front en el combat per la civilitat, crec que ara diria que és una de les últimes fronteres de la civilitat. En aquests moments de crisi sistèmica, l'escola és de les poques institucions que encara mantenen un cert prestigi i que ajuden a mantenir una certa cohesió social en aquest món líquid i fragmentat.

L'escola és un dels pilars socials, però justament per això, en la gran majoria de països civilitzats, l'educació en general i l'educació lingüística en particular solen ser motiu de tensió i d'insatisfacció. L'ensenyament de la llengua o de les llengües d'un país és un dels objectius de l'escolarització però, alhora, és sovint una de les activitats escolars més exigents, més ingrates i amb més índex de fracàs. És habitual sentir comentaris de cafè, amb un cert regust nostàlgic, de l'estil que els alumnes d'avui dia són incapaços de dominar les regles més elementals de la gramàtica a diferència d'altres èpoques en què la sintaxi, l'ortografia o la fonètica eren més respectades. Però si a la majoria de països aquest és un tema difícil, polèmic i recurrent, a Catalunya, on la llengua és un dels grans cavalls de batalla, encara més.

El Projecte lingüístic de centre

Que l'ensenyament de la llengua o de les llengües en el marc d'una escola inclusiva sigui complicat no ha de ser, però, cap excusa per no qüestionar-nos sistemàticament i amb exigència el funcionament de l'escola, en general, i l'ensenyament de la llengua, en particular.

La triple funcionalitat de la llengua com a instrument de comunicació, de representació i de socialització, afecta la globalitat de l'activitat que es fa a l'escola i, per aquest motiu, la planificació del seu tractament no es pot limitar a les àrees lingüístiques ni al professorat especialista, ni a l'àmbit estrictament curricular.

Hi ha algunes preguntes clau que cada centre s'hauria de fer periòdicament amb rigor i compromís des de la seva realitat i el seu entorn concret:

- Com garantir el coneixement del català a tot l'alumnat, independentment de la seva llengua d'origen, per fer ciutadans arrelats i contribuir a la plena participació ciutadana?
- Com garantir el coneixement del castellà i de l'anglès per fer persones obertes i competents ?
- Com facilitar l'aprenentatge d'altres llengües com el francès, l'alemany, el rus o el xinès per fer persones amb més possibilitats professionals i horitzons mentals més àmplis?
- Com despertar la sensibilitat lingüística plurilingüe per fer persones receptives a la diversitat cultural i a la convivència intercultural ?
- Com organitzar les diferents llengües, els recursos propis i els criteris per avaluar-ne els resultats?
- Com intentar potenciar i assegurar l'èxit per a tothom amb diferents nivells d'exigència ?

Respondre col·lectivament i coherentment a aquestes preguntes i prendre les decisions adequades que se'n deriven no és fàcil. O més ben dit, tot això és molt difícil. Però és tan urgent com necessari.

El projecte lingüístic tal com s'estableix a la Llei d'educació,³ i en plena sintonia amb les recomanacions del Consell d'Europa,⁴ és un intent seriós d'equilibrar una visió local amb una mirada global, perquè, en un món cada vegada més interrelacionat, intercultural i plurilingüe, la diversitat cultural i la linguodiversitat és un guany cultural i un indicador de convivència.

La competència comunicativa lingüística

Les llengües no sumen, les llengües multipliquen. És prou conegut, en el procés d'aprenentatge de les llengües, la transferència d'aprenentatges d'una llengua a una altra. L'aprenentatge d'una nova llengua no substitueix l'anterior sinó que n'afegeix i en millora el domini. Dominar diverses llengües, però, no vol dir fer-ho amb el mateix nivell de competència, sinó tenir la capacitat d'emprar-les en diferents contextos i amb objectius diversos.

Per això parlem d'organitzar el currículum per competències, enteses com el conjunt de coneixements, actituds, destreses i sentiments que calen per respondre a les demandes que ens planteja aquesta realitat líquida, complexa i contradictòria on vivim. La competència comunicativa i lingüística és la base de tots els aprenentatges perquè fa possible l'accés i la gestió de la informació, la construcció i comunicació dels coneixements, la representació, interpretació i comprensió de la realitat i l'organització i autoregulació del pensament, les emocions i la conducta. Però a més de la dimensió curricular, cal tenir present que el desenvolupament lingüístic, com la resta del desenvolupament humà, està molt condicionat pel context sociocultural i cal un entorn estimulante perquè la curiositat, el coneixement i la creativitat es puguin desenvolupar.

De fet, estem parlant de coses aparentment tan fàcils i tan extraordinàriament difícils com saber escoltar, parlar, dialogar, conversar, llegir i escriure. Competències imprescindibles per viure, treballar i exercir amb plenitud els drets com a ciutadà. Estem parlant de la llengua com a peça clau de la nostra intel·ligència i de la nostra convivència perquè la nostra intel·ligència o, més ben dit, bona part de les nostres intel·ligències múltiples i de la nostra convivència són bàsicament lingüístiques. Expressió privada o pública, social o íntima, racional o afectiva. Certament hi ha moltes maneres d'expressar-se, per mitjà del gest, l'acció o la imatge però, sense cap mena de

dubte, la més important és la llengua. Per això ara s'està intentant un nou pla d'impuls a la lectura i un nou projecte plurilingüe. Les justificacions són evidents i les raons, encara més. En paraules de Lluís Duch: *La nostra intel·ligència està fortament emparaulada*. I com diu Jorge Wagensber: *No conec cap fanàtic que domini tres idiomes ni que es rigui d'ell mateix*.

Un insigne lingüista, Émile Benveniste, va dir: *Bien avant de servir à communiquer, le langage sert a vivre*. I com s'aprèn a comunicar i a viure? Només s'aprèn a fer fent-ho, amb risc, gosadia i esforç. Però, certament, calen bons models, acompanyament i tutela. Aquest repte exigeix un afinament de la tasca del professorat i de les seves habilitats comunicatives en els diferents entorns escolars. Ens cal millorar la formació inicial i la permanent, els incentius, els mecanismes d'admissió, i sobretot, cal assegurar i reforçar el guiatge dels equips directius amb el suport i l'assessorament que calgui. Pel que fa a l'alumnat, caldria una mica més d'exigència general i molta més atenció a l'ús oral de la llengua, en diferents àrees i en diferents entorns.

Al costat de bones experiències pedagògiques, cal reconèixer que arrosseguem el mal costum de convertir, massa sovint, les classes de llengua en petites introduccions a la lingüística i als estudis literaris, en comptes d'espais on aprendre i practicar totes les potencialitats i totes les dimensions d'aquesta competència comunicativa. Hem de passar de l'aprenentatge a l'exteriorització d'aquest aprenentatge. Saber és saber fer. Saber és saber expressar i saber explicar. *Si no parlem nosaltres som parlats per la societat on vivim*, deia JP Satre

L'acollida lingüística

Pel que fa a l'atenció a alumnat nouvingut que s'incorpora tardanament al sistema, cal tenir present que no és una qüestió exclusivament tècnica sinó que té una relació molt directa amb projectes, que en el marc d'una concepció de l'educació inclusiva, saben crear actituds positives i altes expectatives a l'alumnat i les seves famílies i, alhora, saben adoptar les mesures adequades al procés d'adaptació escolar orientades al seu progrés personal, acadèmic i social. Estem parlant d'una seqüència d'intervenció escolar que comença amb l'acollida, el reconeixement personal, l'autoestima, l'autoimatge, les expectatives, l'orientació, la motivació, el sentit, l'esforç, l'acompanyament i l'orientació.

Les aules d'acollida, que han estat autèntics laboratoris d'innovació, són un patrimoni pedagògic importantíssim que només un país desmemoriat i fràgil podria menystenir. Els marges del sistema són l'àmbit propici perquè el binomi necessitat i compromís provoqui innovació. I els reptes complexos volen cap, cor i butxaca. Actituds positives de generositat professional juntament amb recursos i confiança institucional.

Sabem que qualitat vol dir, entre altres coses, més atenció personalitzada i més acompanyament emocional. Més espais d'ús real de les llengües i més pràctica reflexiva per part del professorat. Fa temps que sabem que l'educació és una qüestió d'esforços col·lectius, sistematitzats i sostinguts. No d'heroicitats individuals. També sabem que no hi ha solucions fàcils ni màgiques i que només si som capaços de generar sinèrgies, reconèixer bons professionals i compartir bones pràctiques ens en sortirem. Hauríem d'aprofitar tota l'experiència de les aules d'acollida, que desperten l'admiració de molts analistes internacionals, per millorar les estratègies d'intervenció educativa i definir les línies d'actuació en relació als nous reptes que ens planteja la societat, sense oblidar els límits de l'escola i la importància de l'entorn sociocultural dels infants i adolescents. En aquest sentit, caldria continuar apostant per polítiques de corresponsabilització amb les administracions locals com els plans educatius d'entorn.

Davant d'aquesta realitat escolar, cada vegada més exigent i més complexa, és imprescindible que els centres docents tinguin més autonomia i més capacitat de gestió amb un projecte educatiu i un projecte lingüístic propi i que els plans educatius d'entorn es dotin novament de recursos i es generalitzin.

Conclusió

Hi ha prou estudis i evidències que mostren la correlació entre exclusió lingüística i exclusió social, entre desigualtat social i fracàs escolar. Sabem a bastament que la llengua, la competència lingüística comunicativa, és el ciment que permet la construcció del coneixement. La llengua és fonamental tant en l'evolució i construcció del procés cognitiu com de la capacitat de convivència i participació social. Ja els grecs deien que qui té la paraula té l'espasa. Em sembla immillorable la sentència dels alumnes de l'escola Barbiana: *la incompetència lingüística és la base de la subordinació*.

Malgrat els esforços sostinguts durant més de trenta anys amb els programes d'immersió i totes les innovacions que se n'han derivat com les aules d'acollida, encara hi ha massa nois i noies que continuen essent monolingües. Educar les elits s'ha fet des de fa mil·lenis. Educar tothom i, per tant, també els més desfavorits i els més fràgils és un repte molt recent. En aquests moments d'un cert abús del concepte d'excel·lència, m'agrada recordar, com diu Z.Bauman, que la capacitat d'un pont per suportar pes es mesura per la força del seu pilar més feble. La qualitat d'un sistema educatiu hauria d'avaluar-se per la seva eficàcia en garantir més i millors oportunitats per a tots, i per tant, també per als més fràgils.

L'objectiu lingüístic de la nostra escola ve de lluny i apunta encara més lluny. I com tothom sap, aquest objectiu no és altre que aconseguir que al final de l'escolarització obligatòria tot l'alumnat, sigui com sigui i vingui d'on vingui, tingui capacitat d'emprar diferents llengües, en funció del context i dels seus interessos comunicatius. Això vol dir, el ple domini del català, del castellà i un domini suficient, almenys de l'anglès i si pot d'una altra llengua, juntament amb una actitud d'obertura i de respecte de la diversitat lingüística i cultural. Aquest és el nostre model, del qual ens sentim molt satisfets tot i saber que hi ha molta feina per fer i que encara som lluny d'assolir-lo amb plenitud. Cal exigència i confiança. Tenim molt suport social i l'admiració de la comunitat internacional. Anem bé però hauríem d'anar millor.

Josep Vallcorba Cot

Membre de la comissió sectorial d'Educació
Inspector d'educació

Notes:

1. Ajuntament de Barcelona
<http://www.bcn.cat/novaciutadania/arees/ca/estudis/estudis.html>.
2. Grup d'Estudi de Llengües amenaçades.
<http://www.gela.cat>
3. Llei 12/ 2009, de 10 de juliol, d'educació.DOGC(16 de juliol) num. 5422.
4. <http://plurilinguisme.europe-avenir.com>

Referències Bibliogràfiques:

ALUMNES de L'ESCOLA DE BARBIANA *Carta a una mestra*. EUMO. Vic, 1998
BAUMAN, Z (2007) *Els reptes de l'educació en la modernitat líquida*. Bracelona. Arcadia.
BENVENISTE, E (2012)*Dernières leçons* .College de France. Paris. Gallimard
CABRÉ, A(1999) *El sistema català de reproducció* .Barcelona. Proa
FREIRE,P (1984) : *la importància de leer y el proceso de liberación*.Madrid. SigloXX

RIERA, E (2011) "la intervenció en les competències, els usos, les ideologies: d' "El català, cosa de tots" al " català llengua comuna" dins Treballs de Sociolingüística Catalana nº 21 p.155-167
RUSSEL, B (1988) *Educación y orden social* .Barcelona. Edhasa
SARTRE;JP (1964) *Les mots* . Paris . Gallimard
VICENS VIVES , J(1960) *Notícia de Catalunya*. Barcelona . Destino.
VILA,I.SIQUÉS,C.ROIG,T.(2006)*Llengua, escola i immigració .Un debat obert*.Barclona. Graó
WAGENSBER, J (2003) *Si la natura és la resposta, ¿Quina era la pregunta?* Barcelona. Tusquets